

Новицька О. В.

Особливості розуміння учнями творів музичного мистецтва

У статті викладено результати дослідження особливостей сприймання та розуміння учнями підліткового віку музики різних напрямків (класична, рок та популярна музика).

Ключові слова: сприймання, розуміння, рок музика, класична музика, підлітки.

Актуальність. У наш час іноді важко погодитись з думкою О. М. Толстого, що глядач опиняється в театрі не для того, щоб просто споглядати дійство. Людина проживає в ньому друге життя [5, с. 66]. Але за кілька десятиріччів ритм та стиль життя настільки змінилися, що мистецтво почало втрачати свої життєдайні сили. І це стосується не тільки літератури, театру, кіно. «Зараз музика є хіба що прикрасою, яка дозволяє заповнити пусті вечори відвідинами опери чи філармонії... Звідси той парадокс, що довікола звучить набагато більше музики, ніж будь коли» [7, с. 4]. Вона поступово втрачає своє колишнє значення, залишаючись, на думку Н. Харнокурта, хіба що «милою оздобинкою».

Переважна більшість респондентів, що приймали участь у «пілотному» дослідженні, присвяченому саме вивченню цієї проблеми, підтвердили дієвість висунутої тези. Цей факт обумовив та підтвердив актуальність розгляду відповідного питання в осередку людей, на яких музика оказує найбільш потуж-

ну дію у зв'язку з психофізіологічними (вік, властивості нервової системи та ін.) та особистісними особливостями їх розвитку.

Об'єкт дослідження – процес сприймання та розуміння музики.

Предмет дослідження – особливості сприймання та розуміння музики різних напрямків особами підліткового віку.

Метою дослідження було виявлення естетичних уподобань підлітків та особливостей впливу музики (рок та класика) на психіку дитину.

Завдання:

- проаналізувати стан проблеми, що досліджується, з психологічної та музикознавчої точки зору;
- розкрити особливості впливу музики на дітей підліткового віку;
- розробити методологічну базу;
- надати тлумачення отриманим висновкам.

Виклад основного матеріалу. З самого початку свого існування музика була невід'ємною частиною життя як окремо взя-

тої людини, так і суспільства загалом. З роками людина почала ставитися до музики, як до розваги, частково втратив можливість розуміння її глибинного сенсу.

В залежності від своїх вікових та естетичних уподобань людина обирає відповідну музику для прослухування. Загальне зниження рівня культури в соціумі викликало значне зниження показників відвідування мистецьких закладів населенням країни (концерти класичної музики, оперні та балетні постановки). Виникає питання: що і як зараз слухають підлітки та молодь, чи розуміють вони те, що слухають, або це лише данина моді; чи можуть вони проаналізувати зміни у своєму психофізіологічному стані під час «спілкування» з цим видом мистецтва?

Діти підліткового віку були обрані для дослідження не випадково. Саме на цей період життя людини припадають найважливіші зміни як на гормональному рівні, так і у сфері її світогляду (ціннісні, етичні, естетичні, моральні аспекти). Бажання здаватися дорослою людиною, намагання бути незалежним, не втрачаючи, разом з тим, зв'язку з осередком та субкультурою однолітків, схильність до наслідування – все це всеприводять до появи нових рис у поведінці та звичках підлітка.

Впродовж експерименту особливої уваги було приділено проблемі зацікавленості саме рок музикою в осередку підлітків (особливо серед представників старшого підліткового віку). По-

штовхом для пробудження інтересу до відповідного напрямку музичного мистецтва серед дітей була розповсюджена у суспільстві думка, що рок-виконавці знають як треба жити, де шукати сенс життя та як знаходити швидке задоволення в ньому. Безкарність та свобода від всіляких соціальних та моральних детермінант іноді підштовхує дітей віком 14-16 років до наслідування їх прикладу. Висвітлення проблеми існування неформальних підліткових груп, у тому числі ідеологічних, міститься у дослідженнях І. П. Башкатова, Н. В. Бехтеревої, О. Ю. Дроздова, В. С. Журавльова, В. В. Семенова, О. В. Толстих, Р. Чалдіні та ін.

Поява відповідних наукових доробок надала підстави говорити про негативність впливу окремих складових рок музики на емоційний та фізичний стани людини. Вченими було встановлено, що постійне перебування в атмосфері гучного електронного звуку та метро-ритмічної астинатності призводить до зниження показників розумової діяльності людини (Ю. Гільбух, П. Леруа, С. Нічков та ін.), викликає порушення у її моториці (гіперактивність), провокує знервованість та погіршення загального стану самопочуття (Н. В. Бехтерева, В. М. Бехтерев, Р. Галле, Л. Китаєв-Смик, С. Тривус та ін). Тісна взаємодія музично-ритмічного та вербального компонентів рок стилю

спричиняє потужну дію на психіку людини. Так, надмірне домінування процесів збудження ЦНС над процесами гальмування («подвійна» реактивність) майже повністю детермінує пізнавальну активність людини будь-якого віку, і в першу чергу дитини.

У проведеному дослідженні приймало участь 206 учнів 5-8 класів загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів (Київ, Сімферополь, Суми, Біла Церква).

Завдання дослідження:

а) перевірити та підтвердити пріоритетність уподобань сучасних підлітків;

б) виявити рівень загальної обізнаності у сфері музичного мистецтва;

в) виявити особливості сприймання та розуміння підлітками музичних жанрів (залежно від уподобань);

г) виявити особливості аналізу почуттів підлітків під час слухання ними музики різних напрямків (виявити причини змін самопочуття та настрою).

Методологічна база. Дослідження було виконане за допомогою методу анкетування, співбесіди, аналізу та порівняння отриманих результатів.

Процедура експерименту. Під час дослідження учням було запропоновано:

— прослухати музичні твори різних стилів та напрямків (класика, поп-музика, рок, джаз);

— відповісти на питання анкети (розгорнуті відповіді щодо розуміння учнями таких явищ, як "музика", "класична музи-

ка", "рок музика", "популярна легка музика");

— визначити настрій, який супроводжував прослуховування музики різних стилів;

— визначити стан самопочуття при прослуховуванні музики різних стилів.

До анкети увійшли також запитання, метою яких було визначення смаків, уподобань та рівня обізнаності підлітків у музичній сфері.

Результати дослідження виявили відсутність або поверхневості знань щодо напрямків та жанрів, які існують у музиці, особливо у сфері "класичної" музики та її персоналій. У 90% опитуваних виявлена повна необізнаність або плутанина у визначенні елементарних жанрів (марш, танок, пісня).

Більш ніж 50% підлітків визнали право на існування лише рок та поп-музики. Разом з тим, вони оперували вичерпно назвами рок гуртів або прізвищами виконавців. Майже 60% респондентів мали улюбленим виконавцем рок-музиканта, але не визнавали сам факт захоплення роком.

Таким чином, на перший план вийшла "атрибутика та символіка" музичного напрямку, замість розуміння самої суті предмету зацікавленості. Це ще раз підтвердило думку О. Толстого, що фанати не орієнтуються в азах предмету або явища, яким захоплюються. Вони, зазвичай, є музично необізнаними [6, с. 29].

Переважна більшість школярів змогла визначити лише деякі риси, що відрізняли рок від "серйозної" (класичної, романтичної та ін.) музики. Так, 40% з числа опитаних підлітків не змогли визначити жодної риси відмінності. Завдяки методу усвідомленого (з боку експериментатора) підштовхування до створення певних висновків, учні спромоглися визначити, що у класичній музиці існує тематизм (9,7%). Школярі так само визнали, що вона більш легка для сприймання (8,5%), викликає стан спокою (24%) за рахунок відсутності форсованої динаміки та природності тембрів (3,8%).

Школярі підтвердили, що у зв'язку з використанням різних засобів виразності, "класична" та рок музика провокують виникнення відповідних почуттів та настроїв. Так, згадуючи свої враження від прослухування класичної музики, вони звернули увагу на появу наступних станів:

- 36% підлітків — самозаглиблення, роздум;
- 14% — спокій;
- 10% — підйом настрою та бажання працювати;
- 10% — сумний настрій.

Зовсім інші результати були виявлені при згадуванні стану, що утворився від «спілкування» з рок музикою:

- 60% — збудження;
- 4% — агресія;
- 32% — огида;

— 79% — неможливість концентрування уваги;

— 12% підлітків наголосили на тому, що вони не є прихильниками «важкого» стилю, що викликано появою постійного головного болю, дратівливостю, смутою, розпачем та ін.

Розгляд питання впливу музики різних жанрів на здоров'я людини показав, що навіть переважна більшість прихильників року відмовлялися слухати улюблених виконавців під час хвороби, мотивуючи свій вибір ще більшим погіршенням настрою та стану самопочуття. Разом з тим, на думку 57% опитаних, легка "класична" музика, навпаки, підіймала настрій, покращувала самопочуття, допомагала відпочити та зосередити увагу на обміркуванні своїх дій.

Отримані показники ще раз підтвердили факт того, що для підлітків зразки «легкої» класичної музики є прийнятними та бажаними для сприймання (природність тембрів, динаміки, наявність мелодії, яка не дратує та допомагає заспокоїтись). «Спілкування» підлітків з рок музикою викликало в них підвищення показників неусвідомленої моторної активності, появу стану збудження, неконтрольованої рішучості, які майже повністю загальмували хід розумової діяльності (аттенціональної, мнемічної, вольової).

Не менш важливим для дослідника було розв'язання питання, що саме так приваблює підлітків у рок музиці, на що

вони звертають особливу увагу? Аналіз проблеми усвідомлення семантики текстів показав, що підлітки (78%) не розуміють змісту іншомовних текстів. Вони не заглиблюються у вирішення аксіологічних та філософських проблем, намагаючись отримати тільки потужний заряд енергії від ритму та динаміки, які примушують неусвідомлено пульсувати організм дитини у штучно запрограмованому ритмі.

Так, переважна більшість опитаних підкреслила збуджуючу роль ритму, динаміки, виконавської манери та того заряду енергії ("кайфу"), який несе в собі рок-культура в цілому. Разом з тим, 41% підлітків не змогли визначити причин своєї зацікавленості рок-музикою (*«не розумію чому, але мене тягне до неї»*).

Велику роль у процесі залучення школярів до року відіграють колективні відвідування дискотек, «майданних шоу» та наявність поруч кола однодумців, які можуть зрозуміти та підтримати бажання "висловитися". Потяг до об'єднання з однолітками виявився у 48% прихильників "важкого" жанру.

Дослідження ще раз підтвердило той факт, що під час сприймання рок музики найбільшого впливу зазнає слуховий аналізатор (Л. Джонсон, Ю. Клаас, Дж. Уотсон, Г. Кривицька та ін.). Результати опитування показали, що під час потужного шуму у підлітків виникають запаморочення, тремор кінцівок та зниження продуктивності діяльності. Але для

багатьох прихильників року запропонованої у дослідженні динаміки виявилось замало: 18% школярів забажали підвищити рівень гучності пристрою, тому що звикли вдома або на вулицях слухати музику дуже голосно.

Не менш вражаючою є дія рок музики на становлення особистісних рис людини. Ідеологія рок-культури, яка іноді вимагає відмови від соціальних норм та обов'язків, створює «свою» реальність, що знаходить своє відображення, підтвердження як в текстах, так і в манері поведінки на сцені виконавців рок-композицій. Їх поведінка є дуже розв'язною, зухвалою, чим і приваблює «конформних» шанувальників. Переважна більшість респондентів підтримала зухвалість солістів і висловила думку, що в них є чому навчитися. І тільки двоє підлітків з числа опитаних запропонували підняти загальний рівень культури рок-музикантів, заборонити їм виступати на «відкритих» майданах.

На підставі проведеного аналізу було зроблено *наступні висновки*:

- 1) в осередку дітей підліткового віку рок-музика є більш бажаним видом музичного мистецтва, ніж "класична" музика;
- 2) рок-музика викликає стан задоволення та надає можливість підліткам нібито самоствердитись, виглядати дорослішими та ін.;
- 3) рок-культура є актуальним явищем у житті підлітків, разом вони складають окрему субкультуру зі своїми

ідеалами (або їх відсутністю) та системою ціннісних уявлень;

4) рок надає можливість підліткам реалізувати свою активність та відповідає їх бажанню до духовного єднання з однолітками та ін.;

5) рок-стиль є дуже важким для психічного стану переважної більшості підлітків: він збуджує, викликає стан тривоги та ін., руйнує несформовану дитячу психіку;

6) підлітки чітко визначають причини важкості для сприймання: ритмічна монотонність, форсована динаміка, швидкий темп, манера виконання та ін.;

7) рок перешкоджає можливості відпочинку, зосередження, що детермінує розумову активність дитини, погіршує загальний стан самопочуття у випадку хвороби або поганого настрою;

8) «легка» класична музика, на відміну від рок напрямку, є легкою для сприймання завдяки природним тембрам та динаміці, "живому" метро-ритму. Зазначені чинники заспокоюють та необтяжують слуховий аналізатор дитини зайвими інформаційними конструктами, сприяючи покращенню настрою;

9) слухання класичної музики вимагає від школярів здобуття навички її розуміння, що, у свою чергу, вимагає особливої естетичної підготовки та досвіду спілкування з цим видом мистецтва. Рок музика не вимагає від своїх прихильників розуміння її стильових рис та тексту, маючи цілком лише вплив на тіло та емоції, за-

мість розуму та почуттів;

10) рок не несе у собі пізнавальної функції, а є лише засобом додаткової організації підлітків за "інтересами";

11) опитування показало обмеженість знань у сфері музичного мистецтва, але більшість підлітків продемонстрували елементарні вміння щодо аналізу стану свого самопочуття під час спілкування з музикою різних напрямків.

Таким чином, кожна епоха має свою ідеологію, яка знаходить відображення у філософії, культурі та мистецтві, диктуючи їм "певну поведінку та неформальні соціальні правила і норми" [4, с. 23]. Будь-який з видів мистецтва говорить "мовою" свого часу, маючи в арсеналі засоби виразності, які є притаманними саме для цього культурно-історичного періоду. Виходячи з цього, рок музика та її прихильники є відображенням свого часу (діти підліткового віку не є виключенням). Вони дотримуються думку, що виконавці намагаються висловити своє незадоволення подіями часу, пропонуючи «відійти» від дійсності у разі непорозуміння з нею. Подібна думка знаходить своє підтвердження у монографії Н. Харнокурта, який підкреслює, що "...сучасна музика промовляє нашою мовою, належить до нашої культури та є її продовженням" (7, с. 5).

Саме ця "мова" близька підліткам, але намагання дорослих заборонити її існування в осередку дітей середнього шкільного віку може призвести до зворотних та

негативних результатів. Так, Т. Селін вважає, що девіація у молоді виникає лише тому, що їх субкультура починає конфліктувати з "культурними нормами суспільства загалом" [3].

Роблячи остаточні висновки, зауважимо, що не має сенсу забороняти рок культуру та "спілкування" підлітків з музикою. Необхідно лише вчасно навчити їх сприймати та розуміти її стильові риси. Це допоможе у майбутньому сформуванню системи уподобань та смаків підлітків, захищаючи їх від негативного та неконтрольованого впливу ззовні. Лише та людина, яка щось знає та розуміє, отримує можливість робити власні висновки.

Література

1. Васильева А. С. Психологический анализ отношения подростков к произведениям изобразительного искусства: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / А. С. Васильева. — К., 1971. — 179 с.
2. Дроздов О. Ю. Соціально-психологічні фактори динаміки агресивної поведінки молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / О. Ю. Дроздов. — Чернівці, 2003. — 20 с.
3. Конфликт норм поведения. Социология и преступность / Сб. статей : пер. с англ. / Под ред. Б. С. Никифорова. - М. : Прогресс, 1966. — С. 282-287.
4. Дж. Лалл. Мас-медіа, комунікації, культура. Глобальний підхід. / Д. Лалл // Пер. з англ. // — К. : Україна, 2000. — 512 с.
4. Толстой А. Н. Художественное мышление / А. Н. Толстой. — М. : Советская Россия, 1969. — 226 с.
5. Толстых А. В. Подросток в неформальной группе / А. В. Толстых. — М. : Знание, 1991. — 80 с.
6. Харнонкурт Н. Музика як мова звуків. / Н. Харнонкурт. — Суми : Собор, 2002. — 184 с.

В статтє изложєны результати дослідження особливостей сприйняття і розуміння учениками підліткового віку стилевих особливостей музики різних напрямків (класическая, рок і популярная музика).

Ключевые слова: восприятие, понимание, рок музыка, классическая музыка, подростки.

The results of research in relation to the features of perception and understanding of teens of stylish features of music of different directions students are expounded in the article (classic, rok and pop-music).

Key words: perception, understanding, a fate is music, classic music, teenagers.